

Mivel foglalkozik mostanság?

Pénzügyekkel foglalkozom. A pénzügy pedig olyan, mint a vérkeringés. A vérnyomás emelkedhet, vagy csökkenhet, nem biztos, hogy valami baj van, de jelenthet valamit.

Pósa Lajos, közgazdász- az 1989-es rendszerváltás előtt a földművelésügyi tárcánál dolgozott. A fordulat után létrehozta a Szlovák Agrárbankot, a későbbi Pol'nobanka-t. 1997 után nekilátott a Belar Group agrárcég kiépítéséhez, amit később a cseh Agrofertnek (Andrej Babiš) adott el. Jelenleg értékpapírokkal foglalkozik.

Kezdjük a magyar gondolkodásmód szerint a nagytól a kicsiig. Mit is látni a globális gazdaság vérnyomásán? Mondják, hogy a 2008-as válság óta a globális kereskedelem nem növekedett, sőt, mintha csökkent volna.

Külön kell választani a globalizáció fogalmát a globalizáció mértékétől. Voltak olyan liberális elképzelések, hogy a globalizáció majd mindent áthat, óriási fejlődést és óriási gazdasági hasznot fog hozni. Ma az emberek már látják az árnyoldalait is, és igyekeznek – néha nem a megfelelő eszközökkel – ellenállni a globalizáció hatásainak. Ennek tipikus jele volt a legutóbbi amerikai elnökválasztás is, ahol Trump azt ígérte, hogy visszahozza a gyárakat a rozsdaovezetekbe, vagy újraindítja a szénbányászatot. A gyárak a globalizáció keretén belül elvitték a termelést oda, ahol jóval olcsóbb volt a munkaerő, a szénbányászat visszaszorult, mert a földgáz olcsóbb. Az emberek pedig azt látják, hogy nincs munka. A globalizációnak nincs alternatívája, de a mértéke, hogy mekkora is legyen, ez a jövő nagy kérdése. Ebbe a képbe lépett be erősen Trump a szabadkereskedelmi egyezmények ellenzésével. Lefékeződnek ezek a folyamatok a csendes-óceáni és az európai térségben. Valószínűleg nem a globalizációs

folyamatok állnak le, de mindent másképp kell csinálni, méghozzá úgy, hogy ne menjen az egyik vagy másik ország kárára.

Fogalmazhatunk úgy, hogy megerősödik a lokalitás hangja a globális folyamatokkal szemben?

Két tendencia megjelenése várható. Megerősödnek a helyi autonómiatörekvések, amelyek nem biztos, hogy mindig a fejlődést segítik. Viszont az ott élő embereket az érdekli, hogy van-e munkájuk vagy nincs. Másik oldalról érdekes, és erre már az EU is hangosan figyelmeztette Németországot, hogy többet fogyasszon, mivel a németek mindenkiel szemben jelentős kereskedelmi többletet halmoztak fel. Természetesen a németek ezt beleszólásnak tekintik a belügyeikbe, de ezeket az anomáliákat kezelni, szabályozni kell.

A globalizáció egyik általános következménye, hogy a jobban szervezett, jobban teljesítő államok a gyengébbek rovására óriási előnyöket, többletet érnek el, és így jövedelemkülönbségek keletkeznek. Valamikor az volt a követendő, hogy az országok között a kereskedelem legyen kiegyensúlyozott. Ma Németországnak mindenki tartozik, ami azonban csapda a németeknek is, mert az ottani cégek viszont a német bankoknak tartoznak, így a német gazdaság számára is veszélyhelyzet teremődik. A veszélyhelyzet tehát mindkét oldalon fennáll, ezért a közgazdászok ma már arra hajlanak, hogy ezeket a folyamatokat szabályozni kell, hogy a globalizáció vad terjedése folyamányaként ne alakuljanak ki túlzott egyensúlytalanságok.

Az egyensúlytalanságot jól szemlélteti az orvosok példája. Az orvost kiképezzük, leteszi az államvizsgáját, és mit lát? Hogy nyugaton a többszörösét keresheti meg az itteni fizetésnek, ezért kint vállal munkát, ami az orvos szemszögéből érthető. Szlovákia viszont nem képes a magasabb fizetést biztosítani, a befogadó ország ugyanakkor ingyen kap egy kész orvost, úgy, hogy a képzési költségét mi álltuk. Az egyént nem tudjuk rákényszeríteni, hogy itthon maradjon, a képzést pedig nem tudjuk (akarjuk) fizetőssé tenni. Ebből is látni, hogy mennyire összetett a globalitás kérdésének ez a kis szelete is.

Tehát mindenképp szükséges a szabályozás, mert anélkül tovább nőnek a jövedelemkülönbségek. Ma ez az egyik legnagyobb problémája a világnak, a jövedelmek polarizált elosztása.

Térjünk vissza a külkereskedelmi mérleghiány kérdésére. Itt van a másik nagy szereplő Kína. Most, a rigai találkozó után látni, hogy Kelet-Európa országai sokat remélnek a

kínai üzlettől, és új lendületet várnak a fejlődésükhöz. De sokan figyelmeztetnek, hogy a Kínával való üzletelés általában egyensúlytalansághoz vezet.

A kínaiak érdemeit, szorgalmát, kitartását senki sem kérdőjelezheti meg. De figyelembe kell venni, hogy az olcsó termelés mögött ott van a környezetvédelem mellőzése, a jüan mesterséges gyengítése, és emiatt olcsó az exportjuk. A kínaiak kétharmadának nincs társadalombiztosítása, vagy egyéb szociális ellátása, tehát olcsó államként jelentős expanzióra képes. Ez az erőteljes expanziót viszont fenn kell tartania, mivel csak így tudja megőrizni a belső egyensúlyt. Tehát óvatosan kell minden egyes kínai üzleteléssel bánni. Ezt látta meg Trump is, aki védővámokkal igyekezne a kínai exportot korlátozni. Kérdés, hogy ez adekvát védekezés lesz-e, vagy lehet-e valami mást csinálni.

Valószínűleg már elkészült ezzel, hisz 3 000 milliárd dollárral Kína az egyik legnagyobb hitelezője Amerikának.

Ez a globalizáció egyik visszacsengése. Kínának rengeteg pénze van, de nem tudja máshova biztonságosan elhelyezni, csak amerikai papírokba. Az egymásrautaltság nagymértékű és egymásba bonyolódó folyamatokat generál. Ennek a regulálása valószínűleg túlszabályozásba fog torkolni, ami jelentősen megköti minden szereplő kezét. A globalizáció folyamata csodálatos dolog, de csak útközben fedezzük fel előnyeit és hátrányait.

Próbáljuk belehelyezni a mi kis Szlovákiánkat ezekbe a folyamatokba. Mindenki nyugati fizetéseket szeretne, amihez viszont az ország termelőképességét kellene arra a szintre emelni. A jelenlegi szintünk, amit az alacsony munkabér, mint tényező vezérel, viszont csak a nyugati fejlettség 70-80%-át tudja elérni.

Már ott vagyunk.

Akkor hogyan tovább? Van-e esélyünk, hogy átlépjünk egy magasabb fokozatba, ahol a beruházás és az innováció vezérli a fejlődést? Akkor, amikor nincsenek igazi hazai tulajdonú nagyvállalataink.

Abból kell kiindulni, hogy Szlovákia gazdaságának nyitottsága majdnem 90-95%-os, tehát termelésünk ekkora része kerül kivitelre. Naivítás azt hinni, hogy mi saját erőből képesek vagyunk valamiféle paradigmaváltásra. Nem vagyunk képesek. Szlovákia az utóbbi húszegynéhány év alatt egy nagy összeszerelő üzemmé vált, amivel úgy-ahogy megoldottuk a munkanélküliséget.

A gyártásnak az a része jött ide, ahol a legkisebb a haszonkulcs...

...és a hozzáadott érték. Viszont számunkra ez is óriási érték, mert így bejött a tudás, a tőke, a technológia, és enyhítettük a munkanélküliséget. Lehet ezt kritizálni, de mit lehetett volna másképp csinálni? A kérdés az, hogy hazai cégeket fogunk-e támogatni – amit ugye az EU nem enged meg –, vagy megpróbálunk a feltételrendszer módosításával innovatívabb, magasabb hozzáadott értéket adó termelést idecsábítani. Ugye, a Mečiar-időszak alatt a hazai tőkéskezettel egyszer már befürödtünk, mert nem volt meg hozzá sem a tudás, sem a tőke. Ma szintén azt tapasztaljuk, hogy tudás és tőke tekintetében nem állunk túl jól. Komoly technológiai fejlesztéseket a start-upokon kívül nem igazán vagyunk képesek lebonyolítani saját erőből.

Itt kéz a kézben kellene járnia az oktatásnak a fejlődéssel. Mert miért is jönnek ide a befektetők? Mert vagy jó helyen vagyunk, vagy olcsók vagyunk, vagy vannak okos embereink. Eddig főleg az első kettő miatt jöttek, és nem azért, mert túlságosan okosak lennének. Sajnos, iskolaügyünk leépül. De ez nem csak az iskolaügy hibája, mert a jelenlegi szlovákiai gazdaságnak az is sok, akiket az egyetemek kinevelnek. Bizalmas beszélgetéseken a nagy nyugati cégvezetők elmondják, hogy nem kell nekik mérnök, csak szakmunkás érettségivel, esetleg bakalári alapképzésű mérnök.

A szakmunkásképzésben viszont le vagyunk maradva.

Pontosan. Képezzük a magasan képzett szakembereket, akiknek egyik, elsősorban a humán része nem is használható a gazdaságban, miközben az ipar egyes szakmunkásokat igényelne...

A jelenlegi termelési szinten...

Ha itt volna a termelés innovatívabb része, akkor már szükség volna a mérnökképzésre. Abban

lehet megoldásokat keresni, hogy innovációs pontokat kezdünk kialakítani, ahol lassan elkezdődhetne az egyetemek és az ipar együttműködése. Csodák persze nem lesznek. Sajnálkozunk, hogy leépült az óriási kutatóbázisunk. Hogy nagy volt a kutatóbázisunk, azt nem vonom kétségbe, de az elvégzett kutatás minőségét azt már igen.

De tény, hogy Szlovákia jelenleg a kutatás-finanszírozás európai ranglistájának a végén kullog.

Csak hogy a kutatás finanszírozása többcsatornás. Ha a termelő cégektől nincs megrendelés és társfinanszírozás, akkor ez egy erőltetett dologgá válik. Itt viszont melyik vállalat igényel kutatást? Hisz vagy nem kapja meg az eredményt, vagy nincs is rá szüksége, mert a know-how külföldről jön.

Sajnos, kutatásunk részmunkákkal sem kapcsolódott rá a fejlettebb államok kutatásaira. Erre nem is volt felkészülve, a nyugat pedig csak akkor adja át a munkát, ha minőségben jobban és olcsóbban tudjuk elvégezni. Itt nagy szerepe van az államnak, hogy a hazai kutatócsoportok integrálódjanak a világ kutatási bázisaihoz, illetve külön támogatásban kellene részesítenie az innovatív cégek betelepülését. De ez egy lassú, aprólékos munka, és a hatalmon levőknek elsősorban a munkanélküliséget és regionális problémákat kell megoldania.

Az egész oktatás-kutatás rendszerét professzionálissá kellene tenni, a vezetőknél elsősorban nem tudós professzoroknak, hanem menedzsereknek kellene lenniük, ahogy a tudást és a munkát is mérhetővé kellene tenni.

Térjünk át a hazai agráriumra. Elmondható, hogy Szlovákia mezőgazdasága vesztese az EU-csatlakozásnak.

Miért gondolja?

Ha az agrárkereskedelmi mérleget vesszük, 30%-al többet hozunk be, mint amennyit kiviszünk. Csak nyersanyagokból, alacsony feldolgozottságú, kicsi hozzáadott értékkel bíró termékekből tudunk többletet képezni. Leegyszerűsödött a mezőgazdaságunk és csak nyersanyagot termelünk.

Amit el tudunk adni...

De sokan mondják, azokban az országokban, ahol nem volt ekkora súlya a nagyüzemi termelésnek, ahol voltak kisgazdaságok, például Lengyelország, sikerebben vette a csatlakozást. Nálunk lehet, hogy növekedett a gabonatermelés hatékonysága, de innen nincs tovább, mert leépült a vertikum.

Igen, de menjünk az elejére. A szlovák mezőgazdaság a csatlakozással, sokkal több pénzt és nagyon sok lehetőséget kapott. Igen ám, de sem a több pénzt, sem a több lehetőséget nem tudta kihasználni. Számomra világos, hogy hol történt a baj. Az egész csatlakozást, az új rendszer beállítását profi módon kellett volna előkészíteni és levezényelni. Ehelyett nálunk csak a sok pénzt láttuk, hogy mennyivel több dotációt is kapunk hektáronként, és a cél az volt, hogy a meglévő termelési rendszerünket átmentsük, belekényszerítsük az EU kereteibe, szabályozási rendszerébe. Ezt érzékelve javasoltam az akkori miniszternek, Koncošnak, hogy fogadjunk fel tanácsadó cégeket, akikkel az egész csatlakozást, az új rendszer beállítását profi módon elvégezhetjük. Kellott volna rá vagy 100 millió korona, és akkor rám néztek – te meg vagy bolydulva? Hisz mi ezt tudjuk, ez egy felesleges kiadás.

Bár átmentettük az akkori mezőgazdaságunkat az összes bajával és kínjával, átmentettük az eltérő karakterrel bíró hegyvidéki, illetve síkföldi termelés támogatása körüli belharcot is. Ennek az lett a következménye, hogy a munkaigényes ágazatokat nem volt értelme csinálni, mert drágák lettek és nem volt rájuk támogatás. Így ezek leépültek, és a 300 ezer mezőgazdasági dolgozóból maradt 50-60 ezer.

A pénz és a lehetőség megvolt, de mi nem tudtuk kihasználni, és ezért nem az EU-t kell kárhóztatni. A szabályzóinkat nem tudtuk úgy felállítani, hogy ne ez az úgynevezett gyarmati mezőgazdaság alakuljon ki, ahol van gyapot, kakaóbab, esetünkben gabona, olajosok és más semmi. A támogatott technológia ára megduplázódott, mert nyert rajta a gyártó, a kereskedő, és mi magunk is levettük a részünket, mert még saját magunkat is „tuneloztuk”. Mindenhol keressük a hibát, csak a valósággal nem nézünk szembe. Jön a politika, hogy akkor most támogassuk a hegyvidéket, vagy az intenzív termelést, aztán se ezt, se azt, ide is egy keveset, oda is egy keveset. Ez így nem mehet tovább...

És még egy szimbolikus dolog. A rendszerváltozás előtt a mezőgazdasági minisztériumban dolgoztam. Akkor az épület négy minisztériumnak adott otthont. Ott volt rajtunk kívül az oktatásügy, az igazságügy és a kulturális tárca. Ma, a számítógépek korában, amikor a mezőgazdaságban dolgozók létszáma az ötödére csökkent, a mezőgazdasági minisztérium már nem fér el abban az épületben, hanem további ingatlanokat foglal el.

Nagy-Britanniának is akkor volt a legnagyobb a gyarmatügyi minisztériuma...

...amikor már nem voltak gyarmatai. Ez a gyarmati példa túlságosan jó. Átvettük ezt a borzasztó EU-adminisztrációt, de olyan rosszul állítottuk fel a szabályzó rendszert, hogy saját magunkat heréltük ki. Lengyelország, szerintem nem azért lett sikeres, mert sok kis gazdasága volt. A mi nagy gazdaságaink helyzeti előnnyel bírtak, csak ők jobb szabályzórendszert tudtak felállítani.

Valószínűleg azért, mert a lengyel mezőgazdasági lobbierősebb és sokszínűbb volt, míg nálunk a lobbierő csak a nagygazdaságok érdekeit képviselte.

Ebben igaza van. A mezőgazdasági lobbierő nálunk 89 előtt nagyon erős volt, de a fordulat után meg lettek bélyegezve, mint a kommunizmus kiszolgálói. Erejük elveszett, és már csak a saját területükön belül tudták az érdekeiket érvényesíteni. Pedig lehetett volna másképp is tenni. Ha megnézzük az osztrák példát, ott a mezőgazdaság nem csak a mezőgazdaságról szól, hanem vidékfejlesztésről is.

Ez már koncepcionális kérdés, hogy a mezőgazdaságnak van tájformáló, környezetvédelmi, foglalkoztató szerepe is.

Szlovákia területén van minden. Van intenzív rész, és van extenzív rész. Az extenzív részen az osztrák példa szerint kellett volna menni, míg az intenzív részeken a termelés támogatására kellett volna helyezni a hangsúlyt. Másképp nem működik. A nő vagy terhes, vagy nem terhes. Mi pedig húsz éve ezt félig terhesen csináljuk, ide is, oda is belekapunk, nincs megfelelő elképzelés, és nem akarok senkit megsérteni, de a szakembereinknek sem volt meg az a tudásuk, ami az európai szemlélethez kellett volna.

Ez sajnos a mai napig húzódik, és az agrárium már nem érdekes a politikai pártoknak sem.

A szólamok szintjén még igen, amikor egy politikus azt ajánlja, hogy valaki a nulláról építsen ki egy családi vállalkozást. De nem gondol bele, mennyire tőkeigényes és mennyi munka kell ehhez, ami esetleg más területen a sokszorosát hozza. Maradnak a fanatikusok.

Lengyelországnak abban van az óriási ereje, hogy a törpegazdaságok ki tudták nevelni az utódokat. Nálunk ez a kötődés elveszett. És a lengyeleknél a lobbierő is jóval nagyobb.

És akkor mi lehet a vízió? Például nekem nagyon tetszik a „csallóközi vidám paradicsom”, ami egy jó projekt. De erre azt is mondhatja valaki, hogy ezt a paradicsommennyiséget 30 évvel ezelőtt 10 ezer ember termelte meg háztájiban, míg most csak 500, alkalmazottként.

Csak ez lehet a megoldás. Versenyképességünket csak azzal tudjuk visszaszerezni, ha átvesszük a legfejlettebb technológiákat és innovációkat a mezőgazdaságban is. A vidám paradicsom is a legfejlettebb holland technológiát tudta átvenni, sőt, ami Hollandiában nincs, még a geotermális energiát is fel tudja használni. Az ilyen programoknak azonban jelentős a tőkeigénye.

De ha nem kezdjük el építgetni a láncszemeket a vertikumon belül, akkor maradunk a gyarmati állapotban, és idővel egyre nehezebben kerülünk ki belőle.

És van még egy veszély. A gyarmatosítók egy ideig megelégedtek azzal, hogy a helyi lakosságtól vásárolták fel a kakaóbabot, később viszont kezdték kialakítani a latifundiumaikat. A földet kezdték kivásárolni. A külföldiek bejövetele hasonló, de a helyiek eddig jól reagálnak, és kezdik ők is a felvásárlást.

A jövőnk az, ha ki tudjuk generálni azt a csoportot, amely koncepciójával képes meggyőzni a politikai döntéshozókat. Jelenleg ott tartunk, hogy négyévente kicserélődik a fél minisztérium és vele együtt az alapkoncepció is.